

Радукан С.В.,
асистент кафедри стратегії підприємств
Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ТЕХНІЧНИЙ РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА

В хронології розвитку світової економічної думки відстежується зміна уявлень про технічний розвиток та технологічні зміни, а також по-різному визначається їх місце в економічній системі.

В докласичний період (в добу меркантилізму) провідною вважалась думка про те, що вартість створюється не в процесі виробництва, а в процесі обігу, а тому причиною розвитку економічної системи називали вдосконалення та розвиток торгівлі.

За доби класичної економічної теорії Адам Сміт в своєму творі «Дослідження природи та чинників багатства націй» знаходить першопричину розвитку продуктивних сил у процесі поділу праці. Саме поява поділу праці на думку Сміта є причиною появи машин. Тобто, в основі перших промислових винаходів були елементарні зміни в виробничому процесі, що здійснювались робітниками з метою полегшення власної праці.

Засновник трудової теорії вартості — К. Маркс — погоджувався з Адамом Смітом, у визначенні розвитку виробництва. Він вважав продуктивні сили, а точніше їх розвиток, певним базисом підвищення технічного рівня виробництва. А розвиток технології (на ті часи — це поява машин) розглядався Марксом не як причина розвитку виробництва, а як результат їх зростаючих потреб. Прихід на зміну ручній праці машин пояснювався простою взаємозамінністю цих факторів виробництва, а саме явище підвищення технічного рівня підприємств причиною розвитку виробництва не вважалось.

З другої половини 19 та до початку 20 століття на провідні позиції в економічній теорії виходять неокласики, основними представниками яких є К. Менгер, В. Джевонс, А. Маршалл, Л. Вальрас. Погляди неокласиків характеризуються появою теорії граничної корисності, що визначала основні критерії вартості, пояснювала логіку основних виробничих та управлінських рішень.

Дослідження неокласиків зводились до матричних моделей, які мали на меті знайти певну рівновагу ринкової економічної системи. В розрізі технологічних можливостей підприємства будувались математичні моделі для визначення найефективнішого використання наявних ресурсів і технологій.

Таким чином, незважаючи на наявність в епоху неокласиків найбільш значних в історії людства винаходів, революційний розвиток виробництва в цілому, причини та динаміка розвитку технології не стали об'єктами досліджень економістів цієї епохи.

Основною і визначальною думкою кейнсіанців стало твердження про об'єктивну неможливість саморегуляції ринкової економіки. Процес технічного розвитку перш за все визначався ними як певні зміни у вартісній структурі виробничих та товарних систем, що не підтримувалось кейнсіанською моделлю. Отже, і в епоху панування кейнсіанської течії в економічній теорії технічний рівень виробництва визначався як стала величина.

Одночасно із розповсюдження кейнсіанських поглядів набуває популярності теорія вітчизняного економіста М. Кондратьєва, яка набула завершеного виду в працях Й. Шумпетера. Визначальною для розвитку економічної системи на думку цих економістів була нерівномірність інноваційної активності економічної системи. Пізніше цю проблему вивчали Г. Менш, Х. Фрімен, Я. Ван Дейн, А. Клейкнехт та інші.

Здобутки ж Д. Кейнса знайшли розвиток у теоріях його послідовників А. Хансена, Р. Харрода, Є. Домара, які намагались побудувати статичну модель економічного розвитку Кейнса. Весь управлінський потенціал концентрувався лише на ефективності інвестицій у виробництво — «моделі мультиплікатора» — математичної моделі для врахування похідного попиту, так званого «ефекту доходу» за Кейнсом. При цьому нехтувався можливий ефект від підвищення технічного рівня виробництва. Некейнсіанцями, натомість, було розроблено модель «Харода-Домара» — мультиплікатор для довгострокового періоду (тобто винайдено модель акселератора). Основна її ідея зводилась до необхідності враховувати при прогнозуванні зростання економічної системи так званий «ефект виробництва» — можливості зростання технічного рівня за рахунок впровадження здобутків НТП.

Неокласичні ідеї (початок 50-х років XX ст.) характеризувались підвищеною увагою до вивчення технологічних змін. В ті часи ВВП у своєму рості значно випереджав темпи використання факторів виробництва, а саме працю і капітал. Загальноновизнаним апогеем стали дослідження Р. Солоу, що знайшли своє відображення в праці «Технічні зміни та функція сукупного виробництва». В ній Р. Солоу вперше визначив НТП, як третій фактор виробництва наряду з капіталом та працею, але пізніше зазначав, що НТП не існує поза капіталом та працею.

Представники теорії «індустріального суспільства» — П. Дракер, У. Ростоу, Ж. Еллюль, Р. Арон — аналізували та досліджували економічні процеси, що здійснювались через рівень технологічного розвитку, адже останній визначає тип і структуру суспільства вцілому. Таким чином прихильники цієї теорії визначали техніку, як результат НТП, вирішальним фактором виробництва.

Постіндустріальні економічні теорії стверджують панування теоретичних знань над виробництвом, а саме виробництво трансформується з виробництва товарів до продукування послуг. Таким чином стверджується, що процес НТП вже не має прямого відношення до зростання технічного рівня, а зростання технічного рівня є об'єктивним і еволюційним процесом і визначає ціль існування постіндустріального суспільства.

Порівняльна характеристика підходів та визначень різними школами економічної теорії категорій, що стосуються процесів підвищення технічного рівня виробництва, дозволяє визначити місце технічного розвитку виробництва в розвитку продуктивних сил суспільства та ролі в ньому НТП.

Решетняк Т. І.,

канд. екон. наук, доцент
Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВІХІ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМОЇ ПАРАДИГМИ ТЕОРІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Протягом другої половини ХХ ст. методологія дисциплін економічної теорії і управління, у тому числі теорії підприємства, зазнала суттєвих змін. Власний розвиток науки, зокрема здобутки фундаментальних гносеологічних дисциплін (теоретичної фізики, теорії систем, кібернетики, теорії інформації тощо), сприяв еволюціюванню методології економічної думки від механістичних уявлень про підприємство до сучасних системних теоретичних побудов. Сьогодні, слідом за відомим американським вченим Я. Корнаї, відокремлюють принаймні два основних методологічних напрями розвитку економічної думки: 1) методологія магістрального напрямку — мейнстріму, що базується на функціонально-механістичному підході в дослідженнях; 2) методологія системної